

สรุปผลการวิจัย อภิปรายและข้อเสนอแนะ

จากการที่กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) โดยปรับปรุงเนื้อหากลุ่มวิชาต่าง ๆ แต่ไม่ได้กำหนดให้มีวิชาพระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสมและเพียงพอ จึงทำให้กระทรวงศึกษาธิการต้องปรับปรุงหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนา โดยกำหนดให้เป็นวิชาเลือกเสรีในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา แต่บังคับให้นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธทุกคนต้องเรียน ตลอด 3 ปี รวม 6 รายวิชา โดยใช้เนื้อหารายละเอียดตามคู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนา พ.ศ.2535 และให้ใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2535 เป็นต้นไป การนำหลักสูตรไปดำเนินการจัดการเรียนการสอน จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่จะทำให้หลักสูตรบรรลุจุดมุ่งหมาย ผลการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นข้อมูลให้กับบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้ใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาหลักสูตรพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การวิจัยครั้งนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดหลักสูตรและปัญหาการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 สำหรับผู้บริหารโรงเรียน และฉบับที่ 2 สำหรับครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ และปลายเปิด ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 117 คน และครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 248 คน รวมทั้งสิ้น 365 คน ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มประชากรแยกเป็น ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 117 ฉบับ และครูผู้สอน จำนวน 248 ฉบับ รวมทั้งสิ้น 365 ฉบับ ได้รับคืนจำนวน 284 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 77.81 จำแนกเป็นของผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 100 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 85.47 และครูผู้สอน จำนวน 184 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 74.19 การวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้การแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ โดยนำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย ซึ่งจากข้อมูลผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

1.1 ผู้บริหารโรงเรียน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป จบการศึกษาระดับปริญญาตรี มีประสบการณ์ในการทำงานตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียน 21 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่ไม่เคยเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนา

1.2 ครูผู้สอน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 31 - 40 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี และส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิทางพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 2 คาบ/สัปดาห์ และครูผู้สอนส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา 1-2 ปี ส่วนใหญ่ไม่เคยเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนา

2. การจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

2.1 การเตรียมการจัดหลักสูตร

การวางแผนการจัดหลักสูตรของผู้บริหารโรงเรียน พบว่า ส่วนใหญ่มีการวางแผนโดยศึกษาจุดหมาย หลักการ โครงสร้างของหลักสูตร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวางแผนการจัดหลักสูตรส่วนใหญ่ ได้แก่ ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา การจัดหลักสูตรยึดหลักการสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรพระพุทธศาสนา สำหรับครูผู้สอน พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในการเตรียมการวางแผนการจัดหลักสูตร สำหรับผู้มีส่วนร่วมนั้น มีส่วนร่วมในฐานะครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา

การจัดทำแผนการสอน พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่มีการสนับสนุนในการจัดทำแผนการสอนตามหลักสูตรพระพุทธศาสนา โดยการนิเทศและติดตามผลการใช้แผนการสอนของครู สำหรับครูผู้สอน พบว่า การจัดทำแผนการสอนของครูผู้สอนส่วนใหญ่จัดทำเอง และโรงเรียนและกลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาาร่วมกันจัดทำ โดยยึดหลักการศึกษาเอกสารหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร

การเตรียมบุคลากร พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการสำรวจความพร้อมของครูผู้สอน โดยการประชุมปรึกษาหารือกับคณะครู ส่วนใหญ่มีการเตรียมครูผู้สอนโดยแจกเอกสารประกอบหลักสูตรให้ครูศึกษาด้วยตนเอง และจัดครูเข้าสอนโดยใช้หลักการจัดตามประสบการณ์ความสามารถ

การเตรียมหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการจัดเตรียม โดยการจัดทำคู่มือการใช้หลักสูตร แผนการสอน/บันทึกการสอน และจัดหาหนังสือแบบเรียนเพิ่มเติมโดยการสั่งซื้อ สำหรับหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาที่โรงเรียนจัดทำเพิ่มเติม ได้แก่ แผนการสอน โดยให้ครูผู้สอนแต่ละคนจัดทำเอง

การเตรียมสื่อการสอน พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการเตรียมหนังสือเรียน หนังสืออ่านประกอบ แบบฝึกหัด โดยวิเคราะห์จุดประสงค์เนื้อหาวิชาตามหลักสูตร แล้วพิจารณาจัดหาสื่อการเรียนการสอน

การเตรียมการนิเทศและติดตามผล พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่มีการเตรียมการนิเทศและติดตามผล โดยส่งเสริมให้ครูไปศึกษาอบรมหาความรู้เพิ่มเติม และการมีส่วนร่วมในการเตรียมการนิเทศและติดตามผลของครูผู้สอน ส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วม

2.2 การดำเนินการจัดหลักสูตร

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการส่งเสริมให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยยึดหลักการให้ครูผู้สอนใช้วิธีการสอนแบบต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา และให้บริการด้านวัสดุอุปกรณ์ สำหรับครูผู้สอน พบว่า ส่วนใหญ่มีการเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอน โดยศึกษาแผนการสอน/คู่มือครู/เอกสารประกอบหลักสูตร และใช้หลักการเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้ แต่ส่วนใหญ่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยวิธีการบรรยาย

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรพระพุทธศาสนา โดยการให้คำปรึกษา แนะนำ และจัดกิจกรรมตามวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา และส่วนใหญ่ผู้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรได้แก่ครูผู้สอนกับนักเรียนร่วมกันจัดทำ

การผลิตและ การใช้สื่อการสอน พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่มีการส่งเสริมให้ครูผลิตและใช้สื่อประกอบการสอน โดยให้ครูนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตและเป็นสื่อการสอน สำหรับครูผู้สอน พบว่า มีการผลิตและใช้สื่อการสอน โดยยึดหลักการตอบสนองจุดประสงค์การเรียนรู้ และสื่อที่ผลิตและใช้ในการสอน ได้แก่ หนังสือแบบเรียน หนังสืออ่านประกอบ

การวัดและประเมินผลการเรียน พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่มีการส่งเสริมและสนับสนุน โดยให้มีการจัดทำจุดประสงค์การเรียนรู้แยกเป็นรายวิชา สำหรับครูผู้สอน พบว่า ส่วนใหญ่มีการวัดและประเมินผลหลังการเรียน โดยใช้แบบทดสอบวัดความรู้ ความคิด และนำผลการวัดผลและประเมินผลมาใช้ปรับปรุงวิธีการสอนของตนเอง

การนิเทศและติดตามผล พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการนิเทศและติดตามผล โดยผู้บริหารโรงเรียน โดยการให้คำปรึกษา แนะนำ และกำหนดระยะเวลาในการนิเทศและติดตาม 1 ครั้ง / 1 เดือน

2.3 การติดตามประเมินผลการจัดหลักสูตร

การติดตามประเมินผลการเตรียมการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ มีการติดตามประเมินผล โดยการสอบถามจากครูผู้สอน

การติดตามประเมินผลการดำเนินการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ มีการติดตามประเมินผล โดยการสอบถามจากครูผู้สอน

3. ปัญหาการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

3.1 ปัญหาการเตรียมการจัดหลักสูตร

การวางแผนการจัดหลักสูตร ปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ เอกสารและแหล่งค้นคว้าไม่เพียงพอ และปัญหาที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ครูผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถในการสอนวิชาพระพุทธศาสนามีจำนวนไม่เพียงพอ

การจัดทำแผนการสอน ปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ เอกสารประกอบการจัดทำแผนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่เพียงพอ และปัญหาที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ เอกสารประกอบการจัดทำไม่เพียงพอ

การเตรียมบุคลากร ปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ขาดการวางแผนในการเตรียมบุคลากรที่เหมาะสม ครูผู้สอนมีจำนวนไม่เพียงพอ และปัญหาที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ไม่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนา

การเตรียมหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร ปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ เอกสารประกอบหลักสูตรมีจำนวนไม่เพียงพอ และปัญหาที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ โรงเรียนมีเอกสารประกอบหลักสูตรไม่เพียงพอ

การเตรียมสื่อการสอน ปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ครูขาดความรู้และทักษะในการผลิตสื่อการสอน และปัญหาที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ขาดเอกสารและแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดทำสื่อการเรียนการสอน

การเตรียมการนิเทศและติดตามผล ปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการนิเทศและติดตามผล และปัญหาที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการนิเทศและติดตามผล

3.2 ปัญหาการดำเนินการจัดหลักสูตร

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ขาดเอกสารและแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม และปัญหาที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ เอกสารเพื่อการค้นคว้าไม่เพียงพอ

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ เวลาในการจัดกิจกรรมไม่เพียงพอ และปัญหาที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอ

การผลิตและการใช้สื่อการสอน ปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ขาดเอกสารและแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม และปัญหาที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ขาดเอกสารและแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม

การวัดและประเมินผลการเรียน ปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ขาดเครื่องมือวัดผลการเรียนที่ตรงกับจุดประสงค์การเรียนรู้ และปัญหาที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ขาดเครื่องมือวัดผลการเรียนที่ตรงกับจุดประสงค์การเรียนรู้

การนิเทศและติดตามผล ปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ขาดบุคลากรในการนิเทศและติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ และปัญหาที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ขาดบุคลากรในการนิเทศและติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ

3.3 ปัญหาการติดตามประเมินผลการจัดหลักสูตร

การติดตามประเมินผลการเตรียมการจัดหลักสูตร ปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ บุคลากรผู้รับผิดชอบไม่เพียงพอ และปัญหาที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ บุคลากรผู้รับผิดชอบไม่เพียงพอ

การติดตามประเมินผลการดำเนินการจัดหลักสูตร ปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ขาดการกำหนดแนวทางการติดตามผลที่ชัดเจน และปัญหาที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่พบ ได้แก่ ขาดเครื่องมือสำหรับติดตามประเมินผล

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยที่ได้นำเสนอมาข้างต้น มีข้อค้นพบและปัญหาที่สมควรนำมาอภิปรายดังนี้

1. การเตรียมการจัดหลักสูตร

การวางแผนการจัดหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่มีการวางแผนการจัดหลักสูตร โดยศึกษาให้สอดคล้องกับจุดหมาย หลักการ และโครงสร้างของหลักสูตรพระพุทธศาสนา และครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดหลักสูตร จากสภาพการดำเนินงานของโรงเรียน สอดคล้องกับแนวคิดของวิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) ที่กล่าวว่า การเตรียมการวางแผนงานเพื่อใช้หลักสูตร ผู้บริหารและครูผู้สอนจะต้องศึกษา วิเคราะห์หลักสูตร

อย่างแท้จริงว่า จุดมุ่งหมายของการพัฒนาหลักสูตรและการสอนครั้งนี้มีเป้าประสงค์ที่แท้จริงคืออะไร และสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนและชุมชนเพียงไร การนำหลักสูตรมาปรับใช้นั้น โรงเรียนมีความพร้อมต่อการจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง วัสดุประกอบหลักสูตรและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่จะนำมามีส่วนช่วยในการพัฒนาหลักสูตรนั้น จะจัดหาได้อย่างไรและโดยวิธีใด การเตรียมบุคลากรเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรจะกระทำโดยวิธีใด การศึกษาสำรวจข้อมูลต่าง ๆ เพื่อวางแผนจะต้องทำอย่างละเอียด รอบคอบ การใช้หลักสูตรก็จะบรรลุจุดมุ่งหมายได้ง่าย ความไม่พร้อมของการใช้หลักสูตร การขาดความเข้าใจหลักสูตรอย่างแท้จริง จะเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาหลักสูตรไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่โรงเรียนมีการวางแผนการจัดหลักสูตร โดยผู้บริหารและครูผู้สอนร่วมกันดำเนินการนั้น เป็นผลดี เพราะการนำหลักสูตรไปใช้ขึ้นอยู่กับบุคลากรที่เป็นตัวจักรสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหารและครูผู้สอน ซึ่งหลักสูตรพระพุทธศาสนาที่โรงเรียนจัดสอนจะประสบความสำเร็จได้ ควรเกิดจากความร่วมมือทั้งผู้บริหารและครูผู้สอน ตลอดจนบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ ที่จะช่วยในการวางแผนการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนาไปในแนวทางที่กำหนดไว้

ส่วนปัญหาด้านการวางแผนการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีเอกสารและแหล่งค้นคว้าไม่เพียงพอ และครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่เพียงพอ จากปัญหาที่พบนั้น โรงเรียนควรหาแนวทางแก้ไขโดยการขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดหาเอกสารที่เกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนา สำหรับค้นคว้าเพิ่มเติม ตลอดจนจัดส่งครูผู้สอนเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ตามหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้ได้มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ได้อย่างเพียงพอกับความต้องการของโรงเรียน

การจัดทำแผนการสอน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการสนับสนุนในการจัดทำแผนการสอนตามหลักสูตรพระพุทธศาสนา โดยให้ครูผู้สอนเป็นผู้จัดทำเอง และร่วมกับกลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาจัดทำ ในการจัดทำยึดหลักการศึกษาศาสตร์หลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้น ผู้บริหารโรงเรียนยังนิเทศและติดตามผลการใช้แผนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนด้วย จากการดำเนินงานดังกล่าว สอดคล้องกับวิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) ที่ได้กล่าวว่า การจัดทำแผนการสอนเปรียบเหมือนพิมพ์เขียว เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ครูได้วางแผนการสอนและจะช่วยให้สอนดีขึ้น เพราะครูได้มีโอกาสศึกษาจุดมุ่งหมายของบทเรียน

หาวิธีสอนต่าง ๆ ที่จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจ รวมทั้งการเตรียมสื่อการสอนและการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนที่เหมาะสม นอกจากนี้ ยังเป็นหลักฐานให้ครูทราบว่า นักเรียนได้เรียนอะไร ไปบ้างแล้ว และพร้อมที่จะเรียนอะไรต่อไป ซึ่งยังสอดคล้องกับสังค อุทรานันท์ (2532) ที่กล่าวว่า แผนการสอนเป็นสิ่งบอกแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู เพราะในแผนการสอน จะบอกจุดประสงค์ เนื้อหาสาระ กระบวนการสอน การประเมินผล และกำหนดเวลาในการสอน ไว้อย่างครบถ้วน ผู้วิจัยเห็นว่า การที่โรงเรียนมีการสนับสนุนให้ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาจัดทำ แผนการสอน ก็จะทำให้ครูเข้าใจเนื้อหาวิชาที่จะสอนล่วงหน้า ทำให้จัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ

สำหรับปัญหาการจัดทำแผนการสอน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีเอกสารประกอบการ จัดทำแผนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่เพียงพอ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญหาการวางแผน การจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา ถ้าโรงเรียนสามารถแก้ปัญหาคาดเอกสารประกอบการค้นคว้า ในวิชาพระพุทธศาสนาได้แล้ว การจัดทำแผนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาก็จะไม่มีปัญหา ครูผู้สอน วิชาพระพุทธศาสนาที่สามารถจัดทำแผนการสอนได้อย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ

การเตรียมบุคลากร ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีการสำรวจความพร้อมของ ครูผู้สอน โดยการประชุมปรึกษาหารือกับคณะครู และเตรียมครูผู้สอนโดยแจกเอกสารประกอบ หลักสูตรพระพุทธศาสนาให้ครูศึกษาด้วยตนเอง ส่วนการจัดครูเข้าสอนวิชาพระพุทธศาสนาใช้หลักการ จัดตามประสบการณ์ ความสามารถ จากการดำเนินการของโรงเรียนดังกล่าว สอดคล้องกับ แนวคิดของสังค อุทรานันท์ (2532) ที่กล่าวว่า ผู้บริหารมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดเตรียมบุคลากร เพื่อให้การใช้หลักสูตรดำเนินไปได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร การเตรียมบุคลากรควร จะได้มีการให้ความรู้หรือชี้แจงให้ผู้ที่จะใช้หลักสูตรนั้นมีความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมาย หลักการ โครงสร้าง แนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลและประเมินผลตามหลักสูตร ซึ่งอาจจะ ดำเนินการได้หลายวิธี เช่น การประชุมชี้แจง การอบรม การประชุมสัมมนา และผลการวิจัยของ นุชิต ศรีอาจ (2530) พบว่า การเตรียมบุคลากรและการจัดครูเข้าสอนวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนมีการสำรวจความพร้อมของครู และจัดครูที่มีความรู้และทักษะในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา เข้าสอน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การที่โรงเรียนสำรวจความพร้อมของครูและจัดครูที่มีประสบการณ์ ความสามารถ เข้าสอน ก็สามารถที่จะนำหลักสูตรพระพุทธศาสนาไปสู่จุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้

ส่วนปัญหาการเตรียมบุคลากร ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ขาดการวางแผนในการเตรียมบุคลากรที่เหมาะสม ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่เพียงพอ และไม่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนา ปัญหาดังกล่าว อาจส่งผลกระทบต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา เพราะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพนั้น ครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาเป็นอย่างดี ตลอดจนมีเทคนิคการสอนต่าง ๆ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยเห็นว่า โรงเรียนควรจะวางแผนในการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยการจัดประชุมอบรม สัมมนา ให้ครูที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น รวมทั้งการให้ความรู้ความเข้าใจเพื่อเตรียมบุคลากรที่จะทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนในวิชาพระพุทธศาสนาในกรณีที่ครูไม่เพียงพอ ซึ่งในการพัฒนาบุคลากรโดยการประชุมอบรม สัมมนา นั้น นอกเหนือจากการขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้ว ควรนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นพระสงฆ์ หรือผู้มีความรู้ความเข้าใจในด้านพระพุทธศาสนา มาช่วยเสริมพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจยิ่งขึ้น ซึ่งวิธีการดังกล่าวสามารถแก้ปัญหาครูไม่เพียงพอได้

การเตรียมหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีการจัดเตรียม โดยการจัดทำคู่มือการใช้หลักสูตร แผนการสอน/บันทึกการสอนวิชาพระพุทธศาสนา และจัดทำหนังสือแบบเรียนเพิ่มเติมโดยการจัดซื้อ สำหรับเอกสารหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรพระพุทธศาสนาที่โรงเรียนจัดทำเพิ่มเติมได้แก่ แผนการสอน โดยให้ครูผู้สอนแต่ละคนจัดทำจากการดำเนินการของโรงเรียนดังกล่าว สอดคล้องกับธำรง บัวศรี (2532) ที่กล่าวว่า วัสดุหลักสูตร หมายถึง สิ่งที่มีหน้าที่ในการพัฒนาหลักสูตรได้จัดทำ หรือจัดทำมาเพื่อช่วยให้ผู้ใช้หลักสูตรสามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น คู่มือหลักสูตร คำแนะนำในการสอน คู่มือการประเมินผลการเรียนรู้ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับสมิตรี คุณานุการ (2523) ที่กล่าวว่า เอกสารหลักสูตร หมายถึง เอกสารที่แจกแจงรายละเอียดเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนของครูและนักเรียน ซึ่งแบ่งเป็นเอกสารหลักสูตรสำหรับครู ได้แก่ แผนการสอน คู่มือหนังสือเรียน คู่มือประเมินผล และเอกสารหลักสูตรสำหรับนักเรียน ได้แก่ หนังสือแบบเรียน สมุดแบบฝึกหัด บัตรงาน เป็นต้น ผู้วิจัยเห็นว่า แนวทางที่โรงเรียนปฏิบัติสอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว เพราะการที่ครูผู้สอนจัดทำคู่มือการใช้หลักสูตร แผนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยตนเองนั้นเป็นสิ่งดี เพราะในการจัดทำจะต้องศึกษาจุ่มงหมายของหลักสูตร ลักษณะของผู้เรียน

ความพร้อมของโรงเรียนและท้องถิ่น ซึ่งเป็นข้อมูลที่ครูผู้สอนทราบดี การจัดเตรียมหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรก็จะสำเร็จและมีประสิทธิภาพ

ส่วนปัญหาการเตรียมหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีเอกสารประกอบหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาไม่เพียงพอ ผู้วิจัยเห็นว่า แนวทางการแก้ไขปัญหานั้นนอกเหนือจากการให้ครูได้ร่วมกันจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตรแล้ว โรงเรียนควรมีแผนในการจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตรเพิ่มเติมด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การขอรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาในท้องถิ่น การขอรับการสนับสนุนจากองค์การ มูลนิธิ สมาคมที่ส่งเสริมการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วิธีดำเนินการดังกล่าวเชื่อว่าน่าจะสามารถแก้ไขปัญหานี้ได้

การเตรียมสื่อการสอน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีการเตรียมหนังสือเรียน หนังสืออ่านประกอบ แบบฝึกหัด โดยการวิเคราะห์จุดประสงค์ เนื้อหาวิชาตามหลักสูตรแล้วพิจารณาว่าควรจัดสื่อประเภทใดในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งกรมวิชาการ (2536) ได้กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนานั้น ในการจัดการเรียนการสอนครูจะต้องให้ความสำคัญเกี่ยวกับสื่อที่จะนำมาใช้ โดยจะต้องพิจารณาเลือกสื่อมาใช้ให้เหมาะสม สอดคล้องกับเนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนการสอน และควรนำสื่อประเภทต่าง ๆ มาใช้อย่างหลากหลาย ผู้วิจัยเห็นว่า การที่โรงเรียนเตรียมสื่อการสอนเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง โรงเรียนควรพิจารณาเตรียมสื่อการสอนไว้หลาย ๆ ประเภท เช่น แผนภูมิ แผนภาพ บัตรงาน สไลด์ วิทยุทัศน์ ที่เกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาไว้ให้ครูผู้สอนได้ใช้อย่างเพียงพอ หรือส่งเสริมสนับสนุนให้ครูผลิตสื่อการสอนไว้ประกอบการสอนด้วยตนเอง

สำหรับปัญหาการเตรียมสื่อการสอน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีครูขาดความรู้และทักษะในการผลิตสื่อการสอน และขาดเอกสารและแหล่งค้นคว้าเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพิ่มเติม เพื่อประกอบในการจัดทำสื่อการสอน ผู้วิจัยเห็นว่า โรงเรียนควรวางแผนในการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และทักษะในการจัดทำสื่อการสอน โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาได้เข้ารับการประชุมอบรมเชิงปฏิบัติการ ในโอกาสต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนทักษะในการจัดทำสื่อการสอน นอกจากนี้ โรงเรียนอาจจะขอรับการสนับสนุนสื่อการสอนจากหน่วยงานหรือบุคคลที่ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้วยอีกทางหนึ่ง ก็อาจจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้

การเตรียมการนิเทศและติดตามผล ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีการเตรียมการนิเทศและติดตามผล โดยการส่งเสริมให้ครูไปศึกษาอบรมหาความรู้เพิ่มเติม ส่วนครูผู้สอนไม่มีส่วนร่วมในการเตรียมการนิเทศและติดตามผล ซึ่งสังกัด อุทรานันท์ (2532) ได้กล่าวว่า การนิเทศการใช้หลักสูตรหรือการนิเทศการเรียนการสอน ต้องคำนึงถึงหลักสำคัญของการนิเทศ คือเป็นการให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ ไม่ใช่เป็นการคอยตรวจสอบเพื่อจับผิดแต่ประการใด โดยลักษณะนี้ ผู้นิเทศจำเป็นจะต้องสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีกับผู้รับการนิเทศ การดำเนินการนิเทศจะต้องดำเนินไปด้วยบรรยากาศแห่งความเป็นประชาธิปไตย และร่วมมือกัน ผู้วิจัยเห็นว่า การที่โรงเรียนดำเนินการนิเทศและติดตามผลการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา โดยที่ครูผู้สอนไม่มีส่วนร่วมในการเตรียมการนิเทศและติดตามผลด้วยนั้น จะทำให้การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่บรรลุผล เนื่องจากว่า การจัดการเรียนการสอนจะมีประสิทธิภาพได้นั้น ควรจัดให้มีการนิเทศและติดตามผล การจัดการนิเทศและติดตามผลจะประสบความสำเร็จได้ โรงเรียนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการนิเทศและติดตามผล เพื่อที่จะได้ดำเนินการจัดตามหลักการของการนิเทศที่จะต้องทำงานร่วมกันระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ เพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพต่อไป

สำหรับปัญหาด้านการเตรียมการนิเทศและติดตามผล ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการนิเทศและติดตามผล ผู้วิจัยเห็นว่า โรงเรียนควรมีการวางแผนในการสนับสนุนและส่งเสริมให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการนิเทศและติดตามผล โดยการให้ครูเข้ารับการอบรม ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับการนิเทศและติดตามผล หรือขอความช่วยเหลือจากศึกษานิเทศก์จังหวัด ศึกษานิเทศก์อำเภอ มาให้ความรู้เกี่ยวกับการนิเทศและติดตามผล และให้ครูมีส่วนร่วมในการวางแผนการนิเทศและติดตามผล ก็จะสามารถแก้ไขปัญหาด้านการขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการนิเทศและติดตามผลได้

2. การดำเนินการจัดหลักสูตร

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีการส่งเสริมให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยยึดหลักการให้ครูผู้สอนใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา และให้บริการด้านวัสดุอุปกรณ์ สำหรับครูผู้สอนส่วนใหญ่มีการเตรียมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยศึกษาแผนการสอน/คู่มือเอกสารประกอบหลักสูตร และใช้หลักการเลือกให้เหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้ และใช้วิธีการบรรยาย

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนานั้น โรงเรียนควรปฏิบัติให้สอดคล้องกับแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนซึ่งกรมวิชาการ (2536) ได้กำหนดไว้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรประกอบด้วย การเสริมสร้างศรัทธา การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม และการจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการ ซึ่งเป็นลักษณะเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีของวิชาอื่น ๆ คือจะต้องเป็นกิจกรรมที่พัฒนานักเรียนทั้งด้านกาย วาจา ใจ ปลุกเร้าให้นักเรียนมีส่วนร่วมและแสดงออกให้โอกาสและเห็นความสำคัญของนักเรียนทุกคน ฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้และวิธีการแก้ปัญหา จัดสถานการณ์ให้นักเรียนได้ฝึกคิด วิเคราะห์ สร้างบรรยากาศที่รื่นรมย์ มีการจัดกิจกรรมอย่างหลากหลาย เช่น การบรรยาย การอธิบาย การตั้งปัญหา การศึกษาค้นคว้ารายงาน อภิปรายโต้แย้ง และใช้สื่อประกอบการสอน จากแนวคิดดังกล่าว ถ้าโรงเรียนสามารถปฏิบัติตามได้และมีการส่งเสริมให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริง ก็จะเป็นการช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาวิชาที่เรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาก็จะประสบความสำเร็จตามจุดหมายของหลักสูตร

ส่วนปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนขาดเอกสารและแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมและมีไม่เพียงพอ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากการเตรียมเอกสารหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร ถ้าโรงเรียนวางแผนในการแก้ไขปัญหาด้านการเตรียมเอกสารประกอบหลักสูตรได้แล้ว ปัญหาการขาดเอกสารประกอบการค้นคว้าและไม่เพียงพอ ก็จะหมดไป ทำให้ครูสามารถมีเอกสารประกอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีการส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรพระพุทธศาสนา โดยการให้คำปรึกษา แนะนำ และจัดกิจกรรมตามวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา โดยครูผู้สอนและนักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร สำหรับปัญหาที่พบ คือ เวลาในการจัดกิจกรรมไม่เพียงพอ และสถานที่สิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอ จากสภาพการดำเนินการดังกล่าวของโรงเรียนสอดคล้องกับประภาพรณสุวรรณสุข (2524) ที่กล่าวถึงกิจกรรมเสริมหลักสูตรว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรคือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ครูและนักเรียนร่วมกันจัดทำ นอกเหนือไปจากกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร โดยมีจุดหมายเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์ของนักเรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และให้นักเรียนเจริญงอกงามทั้งทาง

ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจากผลการวิจัยของนุชิต ศรีอาจ (2530) ยังพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่จัดกิจกรรมตามโอกาสต่าง ๆ ตามวันสำคัญทางศาสนา และให้คำปรึกษา แนะนำในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ส่วนการจัดกิจกรรม ครูและนักเรียนร่วมกันจัดทำ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การที่โรงเรียนปฏิบัติกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร แต่โรงเรียนควรดูแลเอาใจใส่ ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรอย่างใกล้ชิด เช่น การจัดสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ครูผู้สอน จะเป็นผลดีในการปฏิบัติ และการที่นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ก็จะทำให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง และสามารถนำไปเป็นแนวทางในชีวิตจริงได้ นอกจากนี้ ยังเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นในการปฏิบัติงานร่วมกัน แต่ทั้งนี้ผู้บริหารโรงเรียนและบุคลากรอื่น ๆ ในโรงเรียน รวมทั้งผู้ปกครองนักเรียนควรได้มีโอกาสร่วมกันดำเนินการจัดกิจกรรมด้วย ก็จะเป็นการช่วยแก้ปัญหาในเรื่องเวลาในการจัดกิจกรรม สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอหมดไปด้วย และเกิดผลดีในโอกาสต่อไป

การผลิตและการใช้สื่อการสอน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีการส่งเสริมให้ครูผลิตและใช้สื่อประกอบการสอน โดยให้ครูนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตและเป็นสื่อการสอน และสื่อที่ผลิตและใช้ในการสอน ได้แก่ หนังสือเรียน หนังสืออ่านประกอบ โดยยึดหลักการตอบสนองจุดประสงค์การเรียนรู้ ปัญหาที่โรงเรียนพบคือ ขาดเอกสารและแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม จากสภาพดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าโรงเรียนปฏิบัติสอดคล้องกับแนวคิดของธำรง บัวศรี (2532) ที่กล่าวถึงหลักการเลือกใช้สื่อการสอนว่า ต้องตอบสนองจุดประสงค์การเรียนรู้ ต้องเหมาะสมกับวัยและพื้นฐานประสบการณ์ของผู้เรียน ต้องเหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน ควรเปิดโอกาสให้ได้เลือกสื่อที่เหมาะสมกับความต้องการ ความสามารถและความสนใจและเป็นสิ่งที่พอใจ เหมาะสมทั้งในด้านค่าใช้จ่ายและการปฏิบัติ และต้องหาได้ง่าย ซึ่งการที่โรงเรียนส่งเสริมให้ครูผลิตและใช้สื่อประกอบการสอนดังกล่าวจึงเป็นผลดี สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นก็เป็นปัญหาที่สืบเนื่องจากการเตรียมสื่อการสอน ถ้าหากโรงเรียนวางแผนแก้ไขปัญหากับการเตรียมสื่อการสอนได้ ปัญหาการผลิตและการใช้สื่อประกอบการสอนก็จะหมดไปในที่สุด

การวัดและประเมินผลการเรียน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดทำจุดประสงค์การเรียนรู้แยกเป็นรายวิชา และครูผู้สอนมีการวัดและประเมินผลหลังการเรียน โดยใช้แบบทดสอบวัดความรู้ ความคิด และนำผลการวัดและประเมินผลมาใช้ปรับปรุงวิธีสอนของตนเอง ส่วนปัญหาที่โรงเรียนส่วนใหญ่พบคือ ขาดเครื่องมือวัดผลการเรียนที่ตรงกับจุดประสงค์การเรียนรู้ จากสภาพดังกล่าว สอดคล้องกับผลการวิจัยของนุชิต ศรีอาจ (2530) ที่พบว่า การวัดผลและประเมินผลโรงเรียนส่วนใหญ่ทำการวัดผลหลังการเรียน โดยใช้แบบทดสอบและนำผลมาปรับปรุงการเรียนการสอนของตนเอง ผู้วิจัยเห็นว่า การวัดและประเมินผลการเรียนควรมีวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้ผลจากการวัดและประเมินผลที่มีความเที่ยงตรง ผลจากการวัดผลและประเมินผลทำให้ครูผู้สอนทราบว่า การสอนนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายมากน้อยเพียงใด นักเรียนมีพฤติกรรมตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้หรือไม่ ทั้งด้านการคิด จิตใจ และทักษะ ซึ่งสอดคล้องกับสมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2522) ที่กล่าวว่าการประเมินผล หมายถึง กระบวนการตัดสินใจคุณค่าสิ่งของหรือการกระทำใด ๆ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน เมื่อพิจารณาแล้วการประเมินผล การเรียนรู้หรือพัฒนาการของผู้เรียน เป็นกระบวนการที่ประเมินค่าผู้เรียนว่า ได้มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงตามที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลจะช่วยตัดสินประสิทธิภาพของผู้เรียนและผู้สอน และการที่การวัดและประเมินผลจะมีประสิทธิภาพ ครูผู้สอนควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการวัดและประเมินผล สามารถจัดทำเครื่องมือวัดผลประเมินผลที่จำเป็นต้องใช้ได้ และตรงกับจุดประสงค์การเรียนรู้ นอกจากนี้ ควรดำเนินการวัดผลหลายระยะ ทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน เพื่อได้ทราบความก้าวหน้าของนักเรียนและหาแนวทางปรับปรุงการเรียนการสอนต่อไป แต่ทั้งนี้โรงเรียนควรได้มีการติดตามดูแลและช่วยเหลือครูให้ดำเนินการวัดผลและประเมินผลให้ครอบคลุมจุดประสงค์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วย

การนิเทศและติดตามผล ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีการนิเทศและติดตามผล โดยผู้บริหารโรงเรียน ใช้วิธีการให้คำปรึกษา แนะนำ และเยี่ยมชั้นเรียน โดยกำหนดระยะเวลาในการนิเทศและติดตามผล 1 ครั้ง / 1 เดือน ส่วนปัญหาที่โรงเรียนพบ คือ ขาดบุคลากรในการนิเทศและติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ และจากผลการวิจัยของบุญล้อม ปานลักษณะ (2536) ยังพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการนิเทศและติดตามผลด้วยวิธีการเยี่ยมชั้นเรียน โดยผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การนิเทศการเรียนการสอนโดยผู้บริหารโรงเรียน เป็นผู้ที่ทำหน้าที่นั้น เป็นการใช้ปฏิบัติที่เหมาะสม เพราะการนิเทศและติดตามผล ผู้บริหารเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบในการพัฒนา

คุณภาพการเรียนการสอนภายในโรงเรียน ดังนั้น ผู้บริหารจึงต้องเป็นผู้สนับสนุนการนิเทศและติดตามผล รวมทั้งทำหน้าที่เป็นผู้นิเทศการศึกษาด้วย ซึ่งเป็นวิธีการที่มีประโยชน์ต่อครูผู้สอน นอกจากนั้น ผู้นิเทศการศึกษาควรมีการจัดกิจกรรมการนิเทศด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการการนิเทศในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติ การสาธิตการสอน สำหรับปัญหาที่พบ คือ ขาดบุคลากรในการนิเทศและติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ ผู้บริหารในฐานะที่เป็นผู้นิเทศการศึกษา จึงต้องมีการศึกษาและทำความเข้าใจในเรื่องการนิเทศการศึกษาและนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และการที่ผู้บริหารไม่สามารถนิเทศและติดตามผลอย่างสม่ำเสมอได้ จึงควรจัดให้มีการนิเทศจากบุคลากรภายในโรงเรียน เช่น ผู้ช่วยผู้บริหาร ครูวิชาการ นอกจากนี้ยังสามารถขอความช่วยเหลือจากบุคลากรภายนอกโรงเรียน เช่น ศึกษานิเทศก์จังหวัด ศึกษานิเทศก์อำเภอ มาช่วยทำการนิเทศและติดตามผล หรือ ให้ความรู้ในการนิเทศและติดตามผล เพื่อให้การนำหลักสูตรไปใช้ของครูผู้สอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การติดตามประเมินผลการจัดหลักสูตร

การติดตามประเมินผลการเตรียมการจัดหลักสูตร และการดำเนินการจัดหลักสูตร พระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนมีการติดตามประเมินผล โดยการสอบถามจากครูผู้สอน และปัญหาที่โรงเรียนส่วนใหญ่พบคือ บุคลากรผู้รับผิดชอบไม่เพียงพอ ขาดการกำหนดแนวทางติดตามผลที่ชัดเจน และขาดเครื่องมือสำหรับการติดตามประเมินผล ผู้วิจัยเห็นว่า การติดตามประเมินผล โดยการสอบถามอย่างเฉยๆ เป็นการไม่เพียงพอ โรงเรียนน่าจะมีวิธีติดตามประเมินผลที่หลากหลาย ที่จะช่วยให้การติดตามผลชัดเจน ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและควรมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2533) ที่กล่าวไว้ว่า การติดตามเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลการปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนดไว้ เพื่อตัดสินใจ แก้ไขปรับปรุงวิธีการปฏิบัติให้ผลงานเป็นไปตามแผนอย่างมีประสิทธิภาพที่สุด สำหรับปัญหาที่พบนั้น โรงเรียนควรมหาแนวทางแก้ไข โดยการขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการมาให้ความรู้ความเข้าใจ ในแนวทางการติดตามผลและสามารถสร้างเครื่องมือสำหรับการติดตามประเมินผลได้ หรือควรส่งครูเข้ารับการอบรมหรือสัมมนาเกี่ยวกับการติดตาม ประเมินผล เพื่อจะได้ค้นคว้าวิธีการต่าง ๆ ไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงหลักสูตร ทั้งในด้านการเตรียมการจัดหลักสูตร และการดำเนินการจัดหลักสูตร ตลอดจนการติดตามประเมินผลการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนาต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแก่หน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
 - 1.1 ควรพิจารณาจัดสรรบุคลากรที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ให้เหมาะสมตรงกับความต้องการของโรงเรียน อันจะทำให้โรงเรียนสามารถจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้ตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
 - 1.2 ควรจัดทำ จัดหา เอกสารหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร วิชาพระพุทธศาสนาให้เพียงพอกับความต้องการ พร้อมทั้งจัดประชุม อบรม สัมมนาเกี่ยวกับการจัดทำหรือวิธีการใช้เอกสารประกอบหลักสูตร สื่อการสอน และการวัดผลและประเมินผลการเรียน ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้
2. สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด/สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ
 - 2.1 ควรช่วยเหลือ สนับสนุนโรงเรียนในด้านการจัดการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล ให้สามารถจัดให้สอดคล้องกับแนวทางที่กำหนดไว้ในหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
 - 2.2 ควรมีการจัดประชุม อบรมหรือสัมมนาเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา เพื่อให้โรงเรียนสามารถนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้
3. โรงเรียน ในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - 3.1 ผู้บริหารโรงเรียนควรให้ความสำคัญและให้การสนับสนุนในการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา มีการประสานงานและร่วมมือกับชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา
 - 3.2 ประสานงานกับอำเภอหรือจังหวัด ในการจัดอัตรากำลังครูให้เพียงพอ และมีความรู้ ความสามารถ ความถนัด เข้าสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม
 - 3.3 ผู้บริหารควรส่งเสริม สนับสนุนให้ครูผู้สอนเข้ารับการอบรม สัมมนา เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ การจัดการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในระดับจังหวัด หรือเขตการศึกษา โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ
2. ควรมีการประเมินผลการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในระดับจังหวัด หรือเขตการศึกษา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย